

– активізація розвитку фондового ринку, удосконалення механізмів обігу цінних паперів та операцій емітентів та інвесторів із цінними паперами на фондовому ринку; створення передумов для підвищення інвестиційної привабливості акцій та залучення акціонерного капіталу шляхом додаткових емісій акцій;

– державне регулювання і контроль за випуском та обігом цінних паперів, дотриманням законодавства в цій сфері, захист прав акціонерів через вжиття заходів, які запобігають порушенням законодавства на ринку цінних паперів;

– створення умов і надання стимулів закритим акціонерним товариствам з метою їх перетворення на відкриті і залучення іноземного капіталу до процесу акціонування і корпоратизації.

Перелічені заходи, на нашу думку, сприятимуть підвищенню ефективності фінансово-господарської діяльності акціонерних товариств, забезпеченню захисту прав власників акцій, розвитку вітчизняного фондового ринку, покращенню корпоративного управління в Україні та його наближення до європейських стандартів.

Список літератури

1. Про акціонерні товариства [Електронний ресурс] : Закон України : [від 17.09.08 р. № 514-VI]. – Режим доступу : <<http://www.zakon.rada.gov.ua>>.

2. Про цінні папери та фондовий ринок [Електронний ресурс] : Закон України [від 23.02.2006 № 3480-IV]. – Режим доступу : <<http://zakon.rada.gov.ua>>.

3. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://ukrstat.gov.ua>>.

4. Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку [Електронний ресурс] : звіт ДКЦПФР за 2009 рік. – Режим доступу : <<http://www.ssmc.gov.ua>>.

Отримано 30.03.2011. ХДУХТ, Харків.

© О.П. Близнюк, Т.О. Сидорова, Г.Г. Лисак, 2011.

УДК 331.103:338.124.4

В.В. Кривошей, канд. екон. наук

А.П. Горпинченко, здобувач

ДИНАМІКА ЗМІНИ ПОКАЗНИКІВ ПРАЦІ ПІД ВПЛИВОМ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Здійснено аналіз динаміки змін показників праці під час економічної кризи в Україні та Харківській області.

Произведен анализ динамики изменения трудовых показателей во время экономического кризиса.

The analysis of the changes in labor indexes during the economic crisis in Ukraine and Kharkiv region is performed.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах сучасності в усіх галузях діяльності людей ринок праці, його якість і форми використання виступають одним з головних чинників економічного зростання, конкурентоспроможності, ефективності. Ринок праці дуже швидко реагує на зміни, що відбуваються в економіці кожної країни. Саме тому аналізуючи показники ринку праці, можна швидко зрозуміти, які тенденції мають місце в тій чи іншій галузі.

Не дивлячись на те, що в сучасному світі все більше використовуються комп'ютери, роботизовані технічні засоби та автоматизовані системи керування, людська праця залишається найважливішим чинником, що впливає на розвиток економіки. Виходячи з цього, ретельне дослідження ринку праці та рівня безробіття є невід'ємною складовою частиною аналізу економіки.

Для аналізу показників ринку праці було обрано період кризи оскільки саме у цей час на ньому відбулися величезні зміни. Через падіння темпів розвитку економіки, падіння обсягів промислового виробництва багато підприємств збанкрутували, а майже всі, що залишилися працювати були змушені скоротити кількість персоналу. Крім того, майже в усіх галузях керівництво компаній ужило заходи з оптимізації витрат, що неминуче призвело до зменшення заробітних платней.

Фінансово-економічна криза проявилася у 2008 році у формі погіршення основних економічних показників у більшості розвинених країнах світу та призвела до глобальної рецесії у 2008-2010 роках. Основними проявами кризи були суцільне зниження обсягів виробництва, зниження попиту та цін на сировину, зростання безробіття.

У нашій статті ми проаналізуємо вплив економічного спаду на ринок праці та показники праці в Україні, Харківській області та у найбільш розвинених країнах Європи, а також простежимо за основними тенденціями, що були притаманні ринку праці у 2008-2009 роках.

Мета та завдання статті. *Мета статті* – проаналізувати показники праці в умовах впливу економічної кризи. Для досягнення вказаної мети поставлено і вирішено наступні *завдання дослідження*, а саме:

- визначити місце показників праці в економіці України;
- проаналізувати кризовий стан України;
- виявити можливі шляхи покращення ситуації, яка склалась на ринку праці України через кризу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для визначення економічного стану в Україні під час кризи розглянемо основні кризові індикатори – показники ВВП, інфляції, міграції та показники ринку праці.

Валовий внутрішній продукт по Україні у 2008 році становив 948056 млн грн, а у 2009 році його обсяги зменшились до 914720 млн грн. Такий спад став наслідком того, що здебільшого знизилися обсяги виробництва у секторі промисловості під час кризи і це миттєво вплинуло на стан економіки України, адже ВВП є головним індикатором економічного розвитку і найбільш повним показником сумарного обсягу виробництва товарів та послуг за певний період.

Індекси споживчих цін на товари та послуги до початку світової рецесії були на достатньо високому рівні – 112,8% у 2007 році. На другу половину 2008 року прийшлося різке коливання курсів валют. Гривня девальгувала більш ніж на 60%. Це призвело до того, що інфляція досягла позначки 125,2%. Після проведення урядом заходів щодо залучення коштів в економіку країни у 2009 році інфляція становила 115,9% на рік.

Статистичні дані свідчать, що економічна криза, яка розпочалася наприкінці 2008 року, призвела до загострення ситуації на ринку праці у 2009 році. Однією з найбільш серйозних проблем є скорочення обсягів зайнятості та зростання безробіття населення. За даними вибіркового обстеження населення (домогосподарств) з питань економічної активності середньомісячна кількість економічно активного населення віком 15–70 років у 2009 р., порівняно з 2008 р., зменшилась на 1,1% і становила 22,2 млн осіб, з яких 20,2 млн осіб або 91,2% були зайняті економічною діяльністю, а решта 2,0 млн осіб – відповідно до методології Міжнародної організації праці (МОП) класифікувалися як безробітні.

Кількість економічно активного населення працездатного віку за цей період зменшилась на 1,7 % та становила відповідно 20,3 млн осіб або 91,7% від зазначеної категорії населення віком 15–70 років.

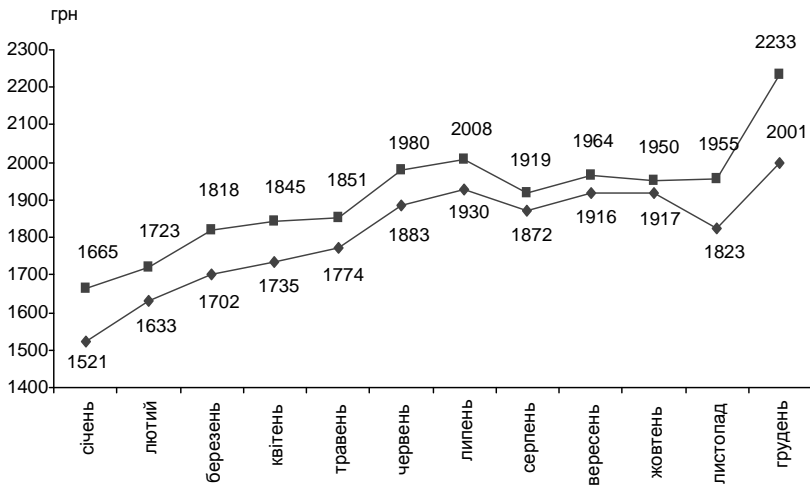
Утім рівень економічної активності населення віком 15–70 років у цілому по Україні не змінився та становив 63,3%, що зумовлено скороченням чисельності населення зазначеного віку. Серед населення працездатного віку цей показник знизився з 72,3 до 71,6% через скорочення рівня економічної активності жителів міст. Водночас серед населення сільської місцевості спостерігалось зростання цього показника з 72,5 до 73,1% серед населення працездатного віку.

У 2009 р. зберігалася тенденція зростання оплати праці, проте темпи її підвищення були нижчими, ніж у 2008 р., що зумовлено ско-

роченням обсягів виробництва та відповідно оплаченого та відпрацьованого робочого часу.

Середньомісячна номінальна заробітна платня штатного працівника у 2009 р. становила 1906 грн і порівняно з попереднім роком зроста на 5,5% (у 2008 р. – 1806 грн та 6,3% відповідно).

Динаміку номінальної заробітної платні по місяцях за останні два роки ілюструють дані рисунку 1.

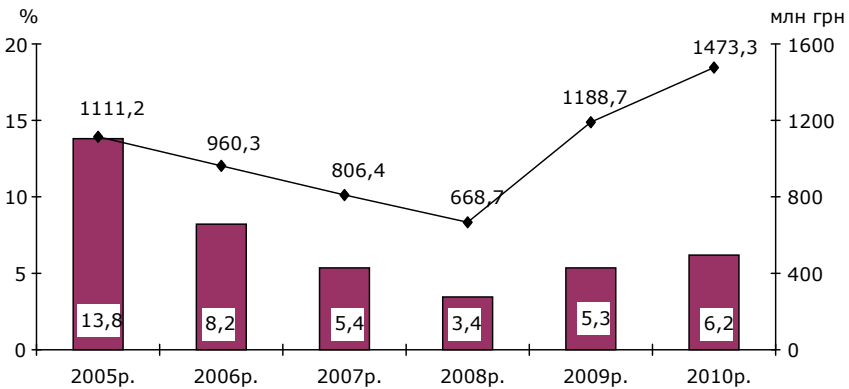
Рисунок 1 – Динаміка номінальної заробітної платні у 2008-2009 рр.:
 ◆ – 2008 р.; ■ – 2009 р.

Одним із важливих індикаторів стану рівня життя населення є показник реальної заробітної платні. У 2009 р. індекс реальної заробітної платні зменшився на 15,5 % порівняно з 2008 р. і становив 90,8%.

Упродовж 2009 р. заборгованість із виплати заробітної платні продовжувала зростати, але повільнішими, ніж у попередньому році, темпами. Сума боргу на 1 січня 2010 р. досягла 1,5 млрд грн, що на 23,9% більше показника на початок 2009 р. Для порівняння: темп приросту показника у 2008 р. становив 77,8%.

Обсяг невиплаченої заробітної платні на початок 2010 року дорівнював 6,2 % фонду оплати праці, нарахованого за грудень 2009 р.

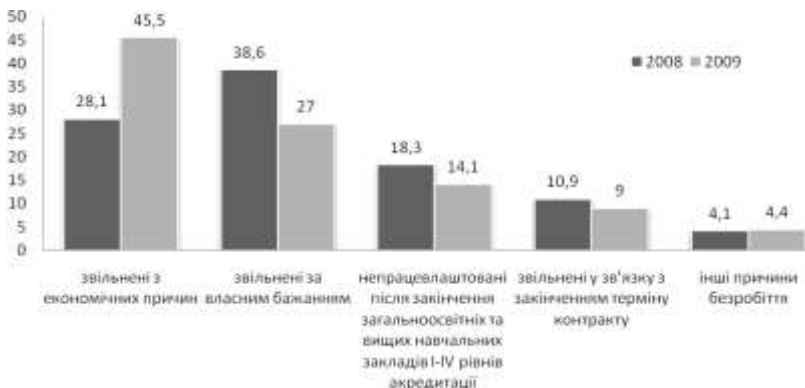
На 1 січня 2009 р. рівень такого співвідношення становив 5,3 %, про що свідчать дані рисунку 2.

Рисунок 2 – Динаміка суми заборгованості з виплати заробітної платні:
 ■ – сума заборгованості у % до фонду оплати праці за грудень попереднього року; ◆ – загальна сума заборгованості, млн грн

Упродовж 2009 р. відбулися структурні зміни серед безробітних віком 15-70 років (за методологією МОП) за причинами незайнятості. Так, питома вага вивільнених з економічних причин збільшилась на 17,4 в.п. та становила 45,5% від загальної кількості безробітних. При цьому частка звільнених за власним бажанням зменшилась на 11,6 в.п., непрацевлаштованих після закінчення навчальних закладів на 4,2 в.п., звільнених у зв'язку з закінченням терміну контракту на 1,9 в.п. (рисунок 3) [1].

Цілком зрозуміло, що криза вплинула на всі економічні показники, аналізовані в даній статті. Розглядаючи показники заборгованості із виплати заробітної платні наявно простежується початок зростання заборгованості вочевидь співпавший з початком кризи у жовтні 2008 року. Наприкінці 2008 року заборгованість з виплати заробітної платні збільшилась до 1736,7 млн грн, що майже у три рази більше, ніж на початку року. Приблизно на цьому рівні показник заборгованості коливався протягом 2009 року і залишається досі. Останні статистичні дані свідчать, що підприємства заборгували працівникам 167,8 млн грн у червні 2010 року.

Рисунок 3 – Причини незайнятості безробітних віком 15-70 років (за методологією МОП) у 2008-2009 рр. (у % до загальної кількості безробітних)

Таблиця 1 – Рівень безробіття населення в Україні (за методологією МОП) за статтю, місцем проживання та віковими групами (% до кількості економічно активного населення відповідної вікової групи)

Показник	Усього	У тому числі за віковими групами, років						Працевдатного віку
		15–24	25–29	30–39	40–49	50–59	60–70	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
2008 рік								
Усе населення	6,4	13,3	7,0	5,3	6,1	4,0	0,0	6,9
жінки	6,1	13,6	7,1	4,9	6,2	3,5	0,0	6,9
чоловіки	6,6	13,1	7,0	5,7	5,9	4,6	0,0	6,9
міські поселення	6,7	14,9	7,2	5,1	6,2	3,9	0,1	7,0
сільська місцевість	5,7	10,3	6,6	5,8	5,7	4,2	-	6,5

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
2009 рік								
Усе насе- лення	8,8	17,8	10,4	8,2	8,0	5,8	0,1	9,6
жінки	7,3	15,1	9,8	7,1	6,8	4,3	0,1	8,3
чоловіки	10,3	19,8	10,9	9,3	9,3	7,3	0,1	10,8
міські по- селення	9,6	20,3	11,1	8,6	8,4	6,1	0,3	10,2
сільська місцевість	7,2	13,2	8,3	7,2	7,2	5,3	-	8,2

Необхідно також зауважити, що середньомісячна заробітна платня по Україні значно коливається упродовж останніх трьох років. У 2008 році заробітна платня становила 1806 грн. у розрахунку на одного штатного працівника, а у 2009 році не дивлячись на економічну кризу зросла до 1906 грн. Дані Держкомстату свідчать, що у Харківській області у 2008 році заробітна платня становила 1679 грн, а у 2009 році зросла на 125 грн і склала 1804 грн на одного штатного працівника. Останні дані за травень 2010 року свідчать про те, що середня заробітна платня в Україні складала 2201 грн, а у Харківській області – 2028 грн на одного штатного працівника.

Таблиця 2 – Зареєстроване безробіття у 2008-2009 роках

2008 рік				
Місяць	Кількість зареєстрованих безробітних			Середній розмір допомоги за місяць, гривень
	тис. осіб		у % до населення працездатного віку	
	Усього	з них отримують допомогу з безробіття		
1	2	3	4	5
Січень	662,8	495,8	2,4	360,14
Лютий	671,1	496,2	2,4	391,31
Березень	639,6	469,6	2,3	391,74
Квітень	611,7	443,9	2,2	401,60
Травень	573,0	418,3	2,0	414,45
Червень	538,1	392,0	1,9	424,46
Липень	518,7	387,2	1,8	443,62
Серпень	509,5	377,9	1,8	461,09

Продовження табл.2

1	2	3	4	5
Вересень	513,6	373,8	1,8	477,68
Жовтень	530,1	381,6	1,9	526,97
Листопад	639,9	468,2	2,3	548,58
Грудень	844,9	652,1	3,0	571,07
2009 рік				
Січень	900,6	670,9	3,2	604,42
Лютий	906,1	657,2	3,2	610,44
Березень	879,0	627,4	3,1	604,16
Квітень	808,8	579,3	2,9	612,22
Травень	736,3	544,7	2,6	619,68
Червень	658,5	500,7	2,4	622,44
Липень	606,9	483,4	2,2	632,10
Серпень	569,6	456,5	2,0	645,45
Вересень	542,7	426,4	1,9	651,84
Жовтень	508,4	399,4	1,8	651,68
Листопад	512,2	400,7	1,8	650,97
Грудень	531,6	408,6	1,9	655,56

Кількість безробітних (за методологією МОП) у віці 15–70 років у 2009 р., порівняно з 2008 р., збільшилася на 533,7 тис. осіб, або на 37,5% та становила 2,0 млн осіб. Серед безробітних майже три чверті склали мешканці міст (1,5 млн осіб), решту – сільські жителі (502,0 тис. осіб). Загальне зростання кількості безробітного населення віком 15–70 років відбулося, в основному, за рахунок осіб працездатного віку (на 532,6 тис. осіб, або на 37,4%).

Рівень безробіття населення віком 15–70 років (за методологією МОП) в цілому по Україні зріс на 2,4 в.п. та становив 8,8% економічно активного населення зазначеного віку.

Найвищий рівень безробіття (за методологією МОП) спостерігався серед молоді віком 15-24 роки, а найнижчий – серед осіб віком 50-59 років (табл. 1).

Згідно з таблицею 2 середня кількість зареєстрованих безробітних в Україні у 2008 році складала 604 тисячі осіб, а у 2009 році кількість зареєстрованих безробітних становила 680 тисяч осіб, що на 76 тисяч більше порівняно з 2008 роком, більшість з них були звільнені з економічних причин, до яких призвела рецесія.

Економічна наука розглядає міграцію як один з найважливіших регуляторів чисельності працездатного населення, який стимулює здорову конкуренцію на ринку робочої сили.

Таблиця 3 – Міграційний рух населення України у 2008-2009 роках

2008						
Тер. од.	У межах України			Зовнішня міграція		
	число прибулих	число вибулих	приріст	число прибулих	число вибулих	приріст
Осіб						
Україна	673467	673467	x	37281	22402	14879
Харківська область	46426	43754	2672	4018	2285	1733
На 1000 осіб						
Україна	14,6	14,6	x	0,8	0,5	0,3
Харківська область	16,7	15,7	1,0	1,4	0,8	0,6
2009						
Осіб						
Україна	609902	609902	x	32917	19470	13447
Харківська область	40501	39039	1462	2490	1967	523
На 1000 осіб						
Україна	13,3	13,3	x	0,7	0,4	0,3
Харківська область	14,6	14,1	0,5	0,9	0,7	0,2

На процеси міграції економічна криза вплинула наступним чином, а саме: зовнішня міграція – у 2007 докризовому році число прибулих склало 46507 осіб, у 2008 році – 37281 осіб, а у 2009 році цей показник склав 32917 осіб. Число людей, що мігрували за кордон України у 2007 році становило 29669 осіб, у 2008 році цей показник знизився на 7267 осіб, а у 2009 році склав 19470 осіб (табл. 3). Тобто протягом 2007-2009 років рівень зовнішньої міграції невпинно знижувався. Це пояснюється тим, що з початком кризи в Європі скоротилась кількість робочих місць, тому кількість виїжджаючих українців зменшилась. З іншого боку в цей період не відбувалося відкриття нових філіалів іноземних підприємств на території України.

Висновки. Отже, проаналізувавши ринок праці, можна зробити висновок, що чим вище показники праці, тим швидше економіка України зможе вийти з кризи. Тому на державному рівні необхідно створити концепцію стимулювання економіки, яка б дозволила скоротити рівень безробіття, збільшити рівень середньої заробітної платні. Також

потрібно розробити та впровадити програми цілеспрямовані на підняття рівня продуктивності праці. Такі програми вже використовуються у розвинених країнах Європи, Росії, США. Оскільки в Україні немає достатньої кількості корисних копалин та капіталу одним з ймовірних шляхів виходу з кризи може стати підняття показників ефективності праці.

Список літератури

1. Статистична інформація щодо основних показників соціально-економічного, демографічного розвитку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.

Отримано 30.03.2011. ХДУХТ, Харків.

© В.В. Кривошей, А.П. Горпинченко, 2011.

УДК 338.516.54

І.В. Жарко, канд. екон. наук

Т.С. Мазепа, канд. екон. наук

Л.М. Смокова, ст. викл.

МЕТОДОЛОГІЯ ЦІНОУТВОРЕННЯ В РОЗДРІБНІЙ ТОРГІВЛІ ПРОДОВОЛЬЧИМИ ТОВАРАМИ

Досліджено основні підходи до ціноутворення в роздрібній торгівлі продовольчими товарами. Визначено, що ціноутворення на продовольчі товари в роздрібній торгівлі є складним процесом, що зазнає впливу багатьох чинників.

Исследованы основные подходы к ценообразованию в розничной торговле продовольственными товарами. Определено, что ценообразование на продовольственные товары в розничной торговле является сложным процессом, подверженным влиянию многих факторов.

The basic going is investigational near pricing in a retail business food stuffs. It is certain that pricing on food stuffs in a retail business is a difficult process, feel like influence of many factors.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Ціноутворення на продовольчому ринку, зокрема в роздрібній торгівлі, потребує особливої уваги. При цьому слід враховувати, що процес формування цін на продовольчі товари є складним, що обумовлено надзвичайно складною структурою роздрібного продовольчого ринку за товарною спеціалізацією, продавцями (якими є підприємства, торговельні ринки, індивідуальні підприємці), покупцями (які диференційовані за рівнем доходу, віком, статтю, смаками, соціальним статусом), яка пояснює